

О.В.Киричука, О. Я. Савченко, Л. В. Сохань, В. М. Хайруліної та ін. Так зокрема, сучасні вчені-дослідники розробили цілісну концепцію гуманізації освіти, простежили шлях руху від людини освіченої до людини гуманної та умови її формування, а також розкрили шляхи, методи та нові технологічні засоби гуманізації навчально-виховного процесу.

Поряд з цим аналіз психолого-педагогічної літератури з проблеми дослідження свідчить про те, що до цього часу недостатньо вивчені педагогічні умови гуманізації виховного процесу та невраховані механізми психологічної та соціальної допомоги молодим людям.

Отже, молодь є однією з продуктивних сил суспільства, її називають «поколінням перехідного періоду», яке живе в епоху бурхливих і глибоких перетворень, в роки суворих потрясінь і нових можливостей. Визначення поняття «*м о л о д ь*» важливе не тільки для вироблення єдиного підходу до встановлення вікових меж молоді, а й з'ясування сутності молоді, її місця у соціальній структурі суспільства, соціальних показників, які відображають специфіку її соціального статусу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Становище молоді в Україні / Верховна Рада України: Офіц. вид. – К.: Парламентське вид-во, 2006. – 104 с.

Г. Т. ТЕРЕШКЕВИЧ (С. ДІОГЕНА)

БІОЕТИЧНИЙ АСПЕКТ БОРОТЬБИ З АЛКОГОЛІЗМОМ

В статті розглядається біотичний аспект боротьби з алкоголізмом.

В статье рассматривается биоэтический аспект борьбы с алкоголизмом.

In the article the biotichniy aspect of fight is examined against alcoholism.

Алкоголізм, наркоманія і тютюнопаління є наслідком дії певних хімічних речовин, яка супроводиться руйнівними змінами в тілі людини, її психоемоційному стані та духовним спустошенням.

Етиловий спирт, або етанол - речовина, що виявляє загальний пригнічувальний вплив на центральну нервову систему (подібно до засобів для наркозу). Він входить до складу алкогольних напоїв пива, вина, горілки і ін., продаж яких збільшується, зокрема внаслідок цілодобової реклами на телебаченні та вулицях міст і сіл.

Немає в людському організмі органа, який би не зазнавав згубної дії від алкоголю. Етиловому спирту властива органотропість, наприклад, у тканинах мозку його міститься більше, ніж у крові; він також концентрується у секреті передміхурової залози, яєчках, сім'яній рідині, добре проникає через плаценту. вкрай негативно впливає на центральну нервову систему і тканини печінки — спричиняє алкогольний цироз. Негативний вплив на статеві органи призводить до порушення репродуктивної функції.

Алкоголізм — це хвороба, яка виникає внаслідок систематичного вживання спиртних напоїв і характеризується патологічним потягом до спиртного, розвитком психологічної та фізичної залежності.

Розрізняють три групи причин вживання алкоголю:

- «втеча» від проблем;
- «пошук насолоди»;
- «суспільно-товариська» (через ввічливість з тої чи іншої нагоди).

Чинники виникнення алкогольної залежності:

- соціальні: низький культурний і матеріальний рівень життя;
- біологічні: спадкова схильність;
- психологічні: психоемоційні особливості людської особи, нездатність протистояти стресам;
- духовні: спроби заспокоїти нерозуміння сенсу і цінності життя.

У патогенезі алкоголізму розрізняють три стадії: 1) компенсації; 2) наркотичну; 3) декомпенсації. На першій стадії захворювання спостерігається нездоланий потяг до вживання алкоголю і формування толерантності до спиртних напоїв. Після прийняття високих доз розвивається амнезія, знижується працездатність. На другій стадії хворобливий потяг до алкоголю посилюється.

Водночас поглиблюються психологічні зміни: егоцентризм, формування абстинентного синдрому. На третій стадії спостерігається зниження толерантності до алкоголю, який із засобу задоволення перетворюється на засіб підтримки життєдіяльності.

Виокремлюють дві фази дії алкоголю на центральну нервову систему:

1) фазу збудження, яка характеризується ейфорією, відчуттям бадьорості, припливом сил, зниженням самокритичності;

2) фазу пригнічення, під час якої ейфорія змінюється депресією.

Проблема алкоголізму для нашої країни надала актуальна. Як відомо, хворобу легше попередити, ніж лікувати. Тому крім лікування цього захворювання, яке на сьогодні не є ефективним, потрібно викоринювати його причини.

Останнім часом в Україні в лікуванні алкогольної залежності застосовують програму «12 кроків», яка була створена в 40-х роках ХХ ст. Міжнародним рухом анонімних алкоголіків і вважається однією з кращих моделей лікування.

Узалеженні визнають, що вони безсилі проти алкоголю, що перестали керувати власним життям виключно медичними засобами до кінця побороти цю недугу нині неможливо. Тому обов'язковою складовою програми є спільна молитва про зцілення. Такі зусилля увінчуються успіхом - колишні узалеженні повертаються до здоров'я і допомагають у цьому іншим. Лише гармонія людини у співжитті з Богом, як джерелом любові, щастя та сенсу життя може запобігти алкоголізму та іншим узалеженням.

Алкоголізм є складною біоетичною проблемою. У медицині, зокрема в наркології, існує плутанина у визначенні таких основних понять алкоголізму, як «хронічний алкоголізм», «алкоголізм», «пияцтво», «хронічна алкогольна інтоксикація» [5, 9]. З цієї причини неможливо визначити чіткі критерії для діагностики алкоголізму. Здебільшого медицина послуговується термінами "пияцтво" та «алкоголізм». М. Гусс уперше вжив термін «алкоголізм» як «порушення фізичної та розумової діяльності людського організму, спричинене дією етилового спирту» [3, 6]. У стислому значенні алкоголізм – це отруєння етиловим спиртом.

Переважно під «пияцтвом» розуміють періодичне зловживання алкоголем, тобто соціальне явище, під «алкоголізмом» — хронічне захворювання, основним проявом якого є потяг до алкоголю, і яке погребує лікування [5, 10]. Проблематика алкоголізму вимагає поєднання обох термінів: «пияцтво» та «алкоголізм», тому, що важко простежити, коли періодичне зловживання алкоголем (пияцтво), переходить у тяжке захворювання — хронічний алкоголізм [5, 9]. Ці два періоди становлять єдиний процес, розділяти їх немає сенсу. Найбільш чітким є визначення: «Алкоголізм - це хронічне захворювання, яке характеризується патологічною схильністю людини до споживання алкоголю [5, 13]. «Схильність» можна замінити поняттям «необхідність», оскільки воно є синонімом фізичної залежності від алкоголю.

Подолання алкогольної залежності нерозривно пов'язане з дослідженням цієї психофізичної патології. Алкоголізм не має локального характеру, а є домінуючим чинником різного роду деструктивних процесів, як індивідуальних, так і суспільних.

Саме чинник залежності - це явище, що нівелює в особі її природні атрибути: потьмарює розум, послаблює волю. Окрім соматичних, алкоголь викликає негативні психічні наслідки не лише в окремого індивіда, а й породжує процес співузалеження осіб з найближчого оточення, зокрема у подружжі. Алкоголізм формує верству суспільства, що далеко відходить від реального життя, стає безпорадною перед гріхом та злом.

Довгою є історія розвитку алкоголю, його продукування, звичаїв споживання. Проте життя хворого на алкоголізм коротке та вбоге. Постає проблема перед суспільством взагалі та кожною одиницею спільноти: як зламати стереотипи осуду та відкинення стосовно хворих на алкоголізм. Алкоголізм є чи не головною перешкодою до подружньої гармонійності.

Певна доза алкоголю дає змогу не відчувати не лише фізичного болю, а й сорому, страху, вини і т. ін. Саме в цьому полягає самообман, бо створює лише видимість заспокоєння, є втечею від назрілих проблем.

За офіційною статистикою в Україні хворіє на хронічний алкоголізм близько 900 тис. осіб та щороку їхні ряди поповнюють 50-55 тис. осіб. Львівська область посідає 13-14-те місце в Україні за кількістю хворих на алкоголізм.

В останні роки зростає зацікавлення проблемою алкоголізму, пов'язане з трагічним станом такого хворого у сім'ї та суспільстві.

Проблема алкоголізму бере свій початок від часів винайдення алкоголю. Починаючи з VI-VII ст. до н. е., після виділення алкоголю з харчових продуктів виготовлення спиртних напоїв

поширилось по всьому світу і процес все набирає обертів. Розпочався процес алкоголізації. В етносі кожного народу формувалися алкогольні звичаї, рецепти приготування алкогольних напоїв. Алкоголізм набував форми транскультуральної алкоголізації. Водночас алкоголізація із засобу встановлення міжособових відносин і торгівлі трансформувалась в окупаційну політику багатьох країн, що полягала в алкоголізації панівним народом поневоленого. Перед людством постала проблема боротьби зі зловживанням алкоголем.

У сучасному суспільстві зловживання алкоголем часто намагаються виправдати «тисячолітніми» традиціями. Водночас суспільство упродовж всієї історії людства осуджувало алкоголізм, визнаючи його аморальним. Попри це вживання спиртних напоїв не зменшується, а зростає.

Досліджуючи проблему алкоголізму, можна зауважити, що людство донині трактує її як вияв слабкої волі людини. Однак з погляду сучасної медицини, зокрема наркології, яка досліджує цю проблему, алкоголізм є хворобою, яка потребує складних методів терапії і реабілітації. Для вирішення цієї проблеми необхідні знання з біоетики, співпраця медиків, психологів, духовників, працівників соціальних служб, що сприятиме реабілітації хворих на алкоголізм та профілактиці цієї хвороби.

Проаналізувавши дослідження наркології в галузі алкоголізму, можна ствердити, що алкоголізм це хвороба, яка має різноманітні причини виникнення, включаючи соціальні, біологічні та психологічні чинники. Найбільш вагомим є біологічний чинник. Алкоголізм може бути набутим або спадковим захворюванням — понад 30 % дітей, батьки яких зловживали алкоголем, стають алкоголіками або мають нервові захворювання.

Узалежнення від алкоголю має також суспільні наслідки. Така хвороба, як алкоголізм має «вірусний» характер, заражає всіх навколо своїм нездоровим мисленням. Там, де є алкоголік, хворіє ціла система, що складається з сім'ї, родичів, сусідів, найближчих друзів. «Хвороба навколишніх полягає у співвідпорядкуванні чужому узалежненню - у співузалеженні» [2. 10]. Співузалежнення полягає у зосередженні на особі хворого, який стає центром конфлікту; приховування узалежнення перед суспільством; стан стресу через терпіння, почуття небезпеки; занедбання власних потреб; дезорганізація сімейного життя; переживання проблем, пов'язаних з узалеженою особою; суспільна ізоляція; духовна пустка.

Пристрасть до алкоголю - причина різноманітних злочинів. Відомо, що 50% усіх злочинів пов'язані з вживанням алкоголю.

Алкоголізм батьків позначається на дітях. Часто причиною виникнення нервових хвороб у дітей є алкоголізм батьків. Боротьба з алкоголізмом - найбільша духовна, психологічна, соціальна і медична проблема не тільки українського суспільства, а й інших держав. Навіть невеликі дози алкоголю можуть спричинитися до: травм, автокатастроф, втрати праці, розпаду сім'ї, нехтування духовних потреб людини.

Нормативно-правовий простір законодавства СРСР, Української РСР та держави Україна щодо питань, які регулюють політичні, економічні, соціальні відносини в галузі виробництва етилового спирту, антиалкогольної пропаганди від вересня 1925 р. до нині становить 242 законодавчих та підзаконних акти. Зокрема, 10.09.1925 р. підписана, а 10.07.1929 р. ратифікована ЦВК СРСР Конвенція про припинення контрабанди алкогольних товарів між Німеччиною, Данією, Естонією, Фінляндією, Латвією, Литвою, Норвегією, Польщею і Вільним Містом Данціг, Швецією і СРСР [6, 46-53].

У Міністерстві юстиції України 07.03.1995 р. за №55-591 зареєстровано Наказ МВС України, МОЗ України, МЮ України «Про затвердження Інструкції про порядок направлення громадян для огляду на стан сп'яніння в заклади охорони здоров'я та проведення огляду з використанням технічних засобів». 27 квітня 1999 р. Президент України підписав Указ «Про заходи щодо розвитку духовності, захисту моралі та формування здорового способу життя громадян», 15 вересня 1999 р. - Постановою Кабінету Міністрів України затверджено «Національну програму патріотичного виховання населення, формування здорового способу життя, розвитку духовності та зміцнення моральних засад суспільства».

Нині в Україні діє 12 нормативно-правових актів, які регламентують порядок боротьби з алкоголізмом, передбачають кримінальну та адміністративну відповідальність, та вони аж ніяк не можуть, протистояти 230 нормативно-правовим актам, що регулюють питання виробництва, експорту, імпорту етилового спирту, ліцензування підприємницької діяльності. Отож, на перший план поставлено проблеми ринкової економіки, а не особистість, сенс життя людини.

Сприйняття юридичною наукою соціального феномену пияцтва як однієї з причин злочинності стимулювало й психологічну думку з цієї проблеми через призму вивчення механізму злочинної поведінки.

Відповідно до чинного законодавства України, особа, яка вчинила злочин у стані сп'яніння, не звільняється від кримінальної відповідальності. Щобільше, такий стан при вчиненні злочину визнається обставиною, яка його обтяжує.

Одними із основних причин вчинення злочинів і правопорушень є пияцтво та неробство, котрі нерозривно пов'язані між собою. Як свідчить статистика, більше половини хуліганських дій вчинено на фунті пияцтва.

Молодь віком від 14 до 29 років у стані алкогольного сп'яніння скоює більш ніж половину злочинів (56,4%) у країні. Що небезпечніша група злочинців, то вищий серед них відсоток тих, які зловживають алкоголем.

На жаль, є випадки, коли особи, винні у приведенні підлітків до стану сп'яніння, до вчинення злочинів та інших правопорушень у нетверезому стані, не виявляються й до відповідальності не притягаються.

Покарання за злочин часто буває тим падінням на "дно", від якого починається одужання.

Світова статистика показує, що алкоголіки з "дна" - це крихітний відсоток усіх узалежнених, серед яких - понад третину становлять жінки, а більш ніж половину - люди, які працюють на відповідальних посадах.

Узалеженого від алкоголю можна підлікувати у відповідному диспансері, але знищити причину алкоголізму можливо лише всією громадою: до боротьби зі зловживанням спиртним долучаються громадські, релігійні організації.

Громадська організація - Міжнародний рух анонімних алкоголіків (далі АА) народилася в 1935 р. в м. Аркона (штат Огайо США) як результат зустрічі відомого хірурга Боба та бізнесмена Білла. Обидва були безнадійними алкоголіками і зійшлися разом, щоб не пити. Ця спільнота наприкінці ХХ ст. налічувала близько 10 млн. тверезих членів і понад 1 млн. груп анонімних алкоголіків. В Україні цей Рух існує вже сімнадцять років, у Львові - тринадцять. За цей час сотні людей почали вести тверезий спосіб життя, багато з них налагодили стосунки з рідними та близькими, знайшли роботу і стали повноцінними членами суспільства.

Відділ реєстрації об'єднань громадян Львівського обласного управління юстиції зареєстрував «Львівську обласну організацію Українського товариства тверезості та здоров'я» (реєстраційне свідоцтво №316 від 14.02.96 р.), благодійну організацію «Регіональний Центр соціальної адаптації» (реєстраційне свідоцтво № 103 від 16.07.98 р.), що ведуть пропаганду переваг тверезого способу життя; роз'яснюють, шкідливість впливу алкоголю на здоров'я людей, викривають антинаукові погляди прихильників «помірного» або «культурного пиття»; беруть участь у вивченні та узагальненні практики подолання шкідливих звичок; сприяють дослідженню проблеми і розробленню практичних рекомендацій з питань подолання пияцтва, утвердження тверезості; проводять профілактичну роботу серед дітей та молоді.

У м.Львові створено товариство «Відродження», яке об'єднує людей, що діляться між собою досвідом, силами й надіями, щоб вирішити спільну проблему та допомогти один одному позбутися алкоголізму. Єдиною передумовою членства є бажання не пити. Немає вступних та членських внесків. товариство утримується на добровільні пожертви членів, не пов'язане з будь-якими установами, організаціями чи віровизнаннями; не вступає в жодні конфлікти, не засуджує й не схвалює будь-яких політичних справ. Головне завдання - самим вести тверезий спосіб життя і допомогти у ньому іншим. Людині потрібна спільнота, де б її розуміли й підтримували.

Реабілітація хворих на алкоголізм є складною багатоетапною і динамічною системою взаємопов'язаних компонентів, об'єднаних в рамках однієї концепції, єдністю поставленої мети, засад. методів і процесів, спрямованих на профілактику алкоголізму [4, 430]. Профілактика алкоголізму в медицині, зокрема в наркології, ґрунтується на засадах: партнерства, різнобічності, єдності біологічних і психосоціальних методів впливу [4, 430]. Однак найважливішим чинником у концепції реабілітації хворих на алкоголізм є реабілітаційний профілактичний аспект. Найважче завдання реабілітації полягає не тільки у відновленні, а й у збереженні особистого і соціального статусу хворого. Реабілітація хворих на алкоголізм передбачає систему заходів медичного, психологічного, духовного і соціального характеру, спрямованих на профілактику алкоголізму [4, 431]. Тому всі види медичного, психологічного, духовного і соціального впливу на хворого, повинні мати профілактичний характер. Хворі на алкоголізм передусім потребують духовної та соціальної

реабілітації. Адже алкоголізм призводить до духовної та соціальної ізоляції хворого, порушує міжособистісні стосунки в сім'ї, відбувається процес деградації сім'ї.

Вагомий внесок у розвиток методу духовної та соціальної реабілітації хворих на алкоголізм здійснили США та Франція. У цих країнах створені особливі інституції, спрямовані на реабілітацію хворих на алкоголізм. Найповніше і найпоследовніше перевага антиалкогольної профілактики та реабілітації хворих на алкоголізм розкривається в діяльності спільнот АА (анонімних алкоголіків), особливо груп Ал-анон (товариства родичів та друзів алкоголіків, котрі діляться один з одним своїм досвідом у вирішенні проблеми алкоголізму, від якого страждає близька людина, що додає їм сили та вселяє надії) та Ал-атін (спільнота підлітків із родин, узалежнених від алкоголізму), у яких соціотерапевтичний клімат підвищує на 50-60% результат лікування і реабілітації не тільки хворої особи, а й цілої інституції сім'ї [2, 9].

Згідно з дослідженнями, відмовлялись від спиртного протягом 6 місяців 73% хворих на алкоголізм, які щодня відвідували спільноти АА, і лише 33% тих, які не відвідували [1, 21]. Метод АА поширений у цілому світі й вважається найефективнішим з усіх існуючих. Налічується близько 1 млн осіб, які розпочавши лікування цим методом, зберігають повну тверезість. При цьому особа, яка бажає одужати, не витрачає на це жодних коштів, тоді як, наприклад, у США лікування за медичної терапії коштує 5-15 тис. доларів [5, 438].

Спільнота складається з осіб, хворих на алкоголізм та їхніх родичів. Найбільш вагомою та сприятливою умовою для реабілітації узалежнених та профілактики алкоголізму є те, що спільнота не має права пов'язувати себе з фінансовими та політичними організаціями. Найважливішою традицією є повна анонімність хворого, добровільний вступ і вихід у будь-який момент та прагнення тверезого способу життя.

У спільноті АА здійснюється профілактика алкоголізму та реабілітація хворих через вплив усіх видів духовної, медичної, психологічної та соціальної терапії. У спільноті медики займаються фізіологічною дезінтоксикацією, а психологи, спільнота і узалежнений індивід здійснюють психологічну та соціальну реконструкцію особи. Поштовхом до такої діяльності стала програма дослідницькою і лікувальною комплексу в Хезелдені [2, 44]. Науковці цього комплексу розробили міждисциплінарну модель лікування та реабілітації хворих на алкоголізм, до якої залучили медиків, психологів, духовних провідників [2, 46]. Програма АА передбачає два кроки реабілітації хворого на алкоголізм. Спочатку медики здійснюють дезінтоксикацію і медичне спостереження за хворим. Психологи проводять тести, індивідуальні бесіди, допомагають хворому відновити стосунки з близькими. Особливу роль відіграють консультанти з проблем алкоголізму — особи, які хворіли цим недугом і викувались і зберігають тверезість після того, як прийшли в спільноту АА та пройшли кваліфіковану підготовку і практику у справі реабілітації узалежнених та профілактики алкоголізму [2, 57].

Програма реабілітації узалежнених від алкоголю передбачає духовну опіку і відновлення душі, чому сприяє духовний провідник, який допомагає хворому шукати шлях до духовного здоров'я [2, 57]. Пошук такого шляху і допомога таким хворим є важливим аспектом біоетики.

Пияцтво та алкоголізм однаково небезпечні як для кожної людини, так і для суспільства в цілому. Проблема гідності особистості, на якій наголошує біоетика, вимагає особливо уважною ставлення державних органів як до торгівлі алкоголем, так і до пропаганди обмеження його вживання. Адже алкоголь - це могутня зброя для того, щоб позбавити людину розуму, загроза для народу та нації.

Водночас алкоголізм - це тяжка хвороба, яка потребує зусиль і самої людини, і допомоги суспільства та держави для її подолання. У цій загальній справі порятунку важливою є підтримка товариств анонімних алкоголіків, заохочення їх до активної діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Антична бібліотека. Суд над Сократом. - Спб.: Алетейя, 1997.
2. Войдило Є. Мій вибір - свобода. - Львів: Відродження, 1994.
3. Данн Д. Бог есть и для алкоголиков. - М, 1998.
4. Завялов В.Ю. Психологические аспекты формирования алкогольной зависимости. Новосибирск. 1988.
5. Лисицын Ю. П. Алкоголизм. - М., 1990.
6. Сборник действующих договоров, соглашений и конвенций, заключенных СССР с иностранными государствами. - М., 1930. - Вып. 5.
7. Фармакологія: Підручник / За ред. І.С. Чекмана - К.: Вища шк., 2001